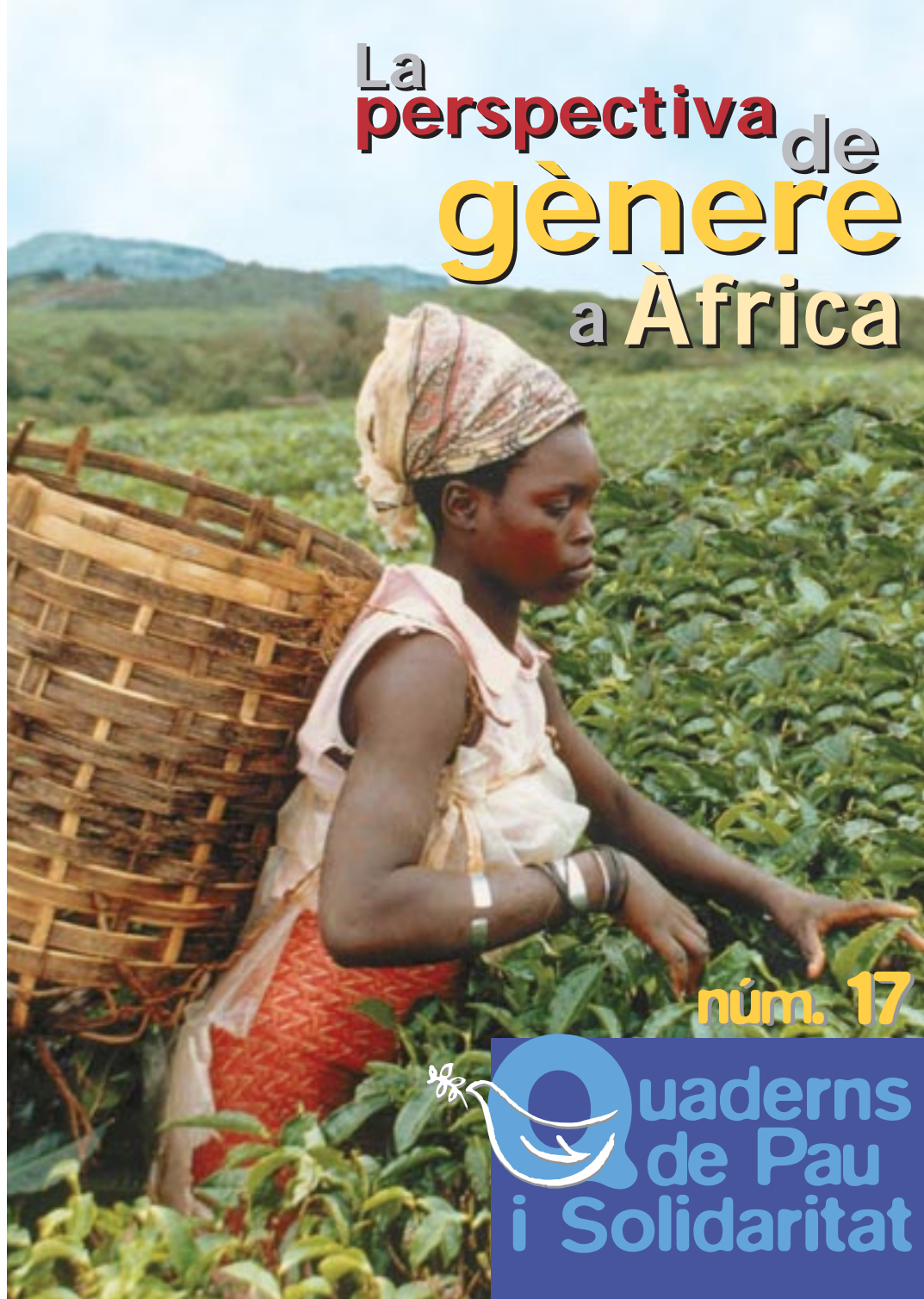

La
perspectiva de
gènere
a Àfrica

núm. 17

 Quaderns
de Pau
i Solidaritat

Autora: Dra. Hannah N. Tiagha
Encarregada d'assumptes socials
Centre Africà per a les dones
Edita: *Direcció General de Cooperació*.
Conselleria de Benestar Social.
Govern de les Illes Balears.
Disseny i maquetació: *ESMENT*
Imprimeix: *Impremta ESMEN*T,
Centre Especial de Treball d'AMADIP
Dip. legal

ÍNDEX

PREFACI	4
INTRODUCCIÓ	5
RESÚM	8
CONTEXTUALITZACIÓ	14
CAPÍTOL 1: LES DESIGUALTATS DE GÈNERE A L'EDUCACIÓ	27
• BAIXEN LES TAXES D'ESCOLARITZACIÓ A L'ENSENYAMENT PRIMARI	
• LES TAXES D'ESCOLARITZACIÓ A L'ENSENYAMENT SECUNDARI	
• LES DESIGUALTATS DE GÈNERE A L'ENSENYAMENT SUPERIOR	
• LA BAIXA REPRESENTACIÓ DE LES DONES EN LA CIÈNCIA	
• COMPARTIR LES DESPESES D'EDUCACIÓ: VISIÓ DE CONJUNT	
• CAUSES ECONÒMIQUES DE LES DIFERÈNCIES DE GÈNERE A L'EDUCACIÓ	
• CAUSES SOCIOCULTURALS DE LES DIFERÈNCIES DE GÈNERE	
• ALGUNS EXEMPLES DE CASOS POSITIVS	
CAPÍTOL 2: LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES A L'ECONOMIA	37
• LA CONTRIBUTIÓ NO RECONEGUDA DE LES DONES A L'ECONOMIA	
• PARTICIPACIÓ AL SECTOR FORMAL	
• LES DONES ALS LLOCS DIRECTIUS	
• LES DONES I EL SECTOR INFORMAL	
• REDEFINIR EL PAPER DE LES DONES A L'AGRICULTURA	
• CAP A UNA TRANSFORMACIÓ DE LES RELACIONS DE GÈNERE A L'ECONOMIA	
CAPÍTOL 3: LES DONES EN EL PODER I ELS LLOCS DE PRESA DE DECISIONS	44
• AUGMENTAR LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES PER A MILLORAR LA <i>GOVERNANCE</i>	
• LA SITUACIÓ EN LA REVISIÓ QUINQUENNAL	
• EL PROBLEMA DE LA REPRESENTACIÓ	
• AUGMENTAR LA PARTICIPACIÓ MITJANÇANT LES QUOTES I LA DISCRIMINACIÓ POSITIVA	
• CANVIAR LES RELACIONS DE GÈNERE PER AUGMENTAR LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES	
• EL PAPER DE LES ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS (ONG)	
• TRANSFORMACIONS EN EL FRONT POLÍTIC	
CAPÍTOL IV: CONCLUSIONS	52

PREFACI

Aquest informe de les dones africanes per a l'any 2000 subratlla com n'és d'important elaborar dades completes i actualitzades sobre les dones per aconseguir reduir les desigualtats entre els sexes. Les dades mostren la situació actual de les dones a Àfrica davant la globalització i el desenvolupament tecnològic de la informació i la comunicació, un procés que Àfrica no es pot permetre d'ignorar. El nou mil·lenni torna a donar esperances perquè Àfrica deixi enrere dècades de crisi i avanci cap a un renaixement que no només la col·loqui

entre els països en progrés, sinó que prometi que Àfrica sigui el continent del futur. Àfrica està entrant en un important període de la seva història, amb el ressorgiment de la democràcia i la recuperació econòmica. Aquests dos processos requereixen que es mobilitzi tota la seva energia. Per participar en aquest esforç col·lectiu, el Centre de Dones d'Àfrica (ACW) ha començat a optimitzar les seves eines de recollida i publicació d'informació sobre les dones africanes.

La Comissió Econòmica per a Àfrica (ECA), amb la comesa de coordinar i promoure la igualtat de gènere en aquest conti-

"La terrible combinació de fam i sida està amenaçant greument a les dones d'Àfrica, que són la columna vertebral del continent!"

Kofi Annan, Secretari General de Naciones Unidas

nent, ha facilitat fins ara la creació d'estructures i ha dut a terme diverses tasques de sensibilització per millorar la situació de les dones africanes. L'objectiu principal ha estat establir una línia de base per controlar i avaluar el progrés que els països africans estan fent a l'hora d'aplicar les Plataformes d'Acció de Beijing i Dakar. Aquest informe és un seguiment dels fulltons nacionals, publicats a la Conferència de quaranta aniversari sobre Dones Africanes i Desenvolupament Econòmic celebrada a Addis Abeba el 1998, i del CD-ROM sobre la situació de les dones, publicat a la Conferència Beijing +5 celebrada a Nova York el juny de 2000. S'espera que aquest informe serveixi d'eina pràctica i fiable per accedir, analitzar i disseminar dades essencials sobre la situació de les dones a Àfrica.

K.Y. Amoako
Secretari Executiu
Comissió Econòmica per a Àfrica
Abril de 2001

INTRODUCCIÓ

L'informe d'aquest any, sobre la situació de les dones a Àfrica indica

que és necessari que els països d'Àfrica produeixin més dades actualitzades i exactes, que són necessàries per desenvolupar polítiques i programes destinats a aconseguir la igualtat de gènere. L'informe argumenta que, sense estadístiques classificades per sexe, les polítiques i programes nacionals no poden incloure de manera global els temes de gènere, sigui en els plans de desenvolupament nacionals o bé per controlar i avaluar com s'apliquen les Plataformes d'Acció de Dakar i Beijing. De fet, l'informe assevera que la falta d'estadístiques exactes i actualitzades és un seriós obstacle per al desenvolupament d'Àfrica, perquè les estratègies per promoure la recollida de dades classificades per sexe no són adequades. Està comprovada la important relació que hi ha entre les estadístiques fiables i el desenvolupament socioeconòmic, com també està comprovat el fet que la planificació eficaç i el repartiment just de recursos depenen de les estadístiques i anàlisis classificats per sexe. Per abordar aquests temes, l'informe es divideix en quatre capítols: 1) Les desigualtats de gènere a l'educació; 2) La participació de les dones a l'economia; 3) Les dones en el poder i els llocs de presa de decisions; i 4) Conclusions.

El capítol sobre educació mostra que les dades en el sector de l'ensenyament tracten sobretot les taxes d'escolarització. Hi ha molt poques estadístiques completes i oportunes sobre aspectes tan importants com per exemple les altes taxes d'abandonament i repetició entre les al·lotes. També hi ha poques dades sobre el fet que les al·lotes tenen tendència a abandonar els estudis més que els al·lots. Aquesta tendència va augmentant amb cada etapa de l'ensenyament, de manera que hi ha molt poques estudiants dones a l'ensenyament superior africà.

Les dones que sí arriben a l'ensenyament superior es concentren en les ciències socials, les humanitats i el magisteri. No està clar el motiu pel qual les dones eviten les disciplines relacionades amb les ciències, quan és sabut que aquestes ofereixen millors oportunitats de feina i millor remuneració. Les polítiques i els programes destinats a augmentar l'accés a l'educació, especialment en el primer nivell, han d'estar basades en dades classificades per sexe que parlin de la infinitat de limitacions socioculturals i econòmiques existents, i que continguin informació sobre els països que han aconseguit reduir significativament les diferències entre els

sexes a l'ensenyament. Per què alguns països poden reduir aquestes diferències més ràpidament que d'altres? Què fa que alguns programes i polítiques siguin eficaços?

Quant a la participació de les dones a l'economia, l'informe indica que la contribució de les dones a l'economia no està reconeguda ni remunerada la majoria de vegades. Hi ha una proporció significativa de la contribució de les dones a l'economia que no es reflecteix als Sistemes de Comptabilitat Nacionals (SCN). Per tal que la contribució de les dones es reflecteixi als SCN cal redefinir el concepte de treball, defugir els conceptes occidentals de domesticitat i entendre millor la dinàmica econòmica de la llar que és decisivament africana. La falta de dades classificades per sexe sobre la contribució de les dones a les economies nacionals, exacerbada per la percepció que les llars són dirigides exclusivament pels homes, i que són aquests els únics que porten els doblers a casa, té com a conseqüència que les dones no poden accedir als recursos més necessaris. A l'agricultura, per exemple, les polítiques nacionals no tenen en compte que les dones africanes dominen la producció d'aliments, a més de contribuir a les tasques de cultius d'exportació que duen a terme els seus homes.

Les dones no tenen accés a la terra, als crèdits, als fertilitzants ni a l'educació, entre d'altres. Per altra banda, no es coneix gaire sobre la participació de les dones als sectors informals urbans i rurals, més enllà del fet que dominen el tram inferior del sector informal, duen a terme feines familiars essencials, treballen moltíssimes hores i es veuen constantment

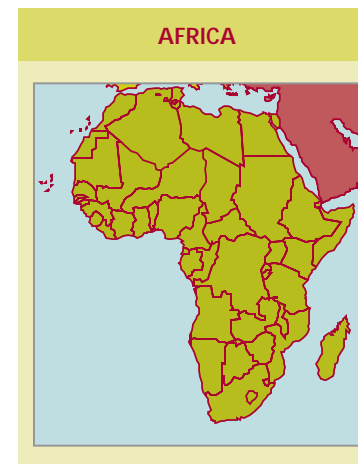
assetjades per unes polítiques que els són hostils. Segons l'informe, és important crear dades classificades per sexe i que no es basin només en censos o en estudis de mostra, perquè aquests procediments no reflecteixen

els múltiples rols de les dones i la seva contribució a les economies nacionals. També es necessiten dades sobre els intents de les dones d'accedir a llocs de feina d'alta direcció. Les dades, limitades, indiquen que s'enfronten al problema del sostre de vidre, i quan ja han aconseguit arribar a aquests llocs d'alta direcció, es troben amb problemes per ascendir.

L'accés al poder i als llocs de presa de decisions és una de les qüestions més difícils per a les dones. Per exemple, les estadístiques més recents indiquen que hi ha un 11,5 % de parlamentàries a Àfrica. Als governs, aquest nombre és encara més baix. Molts de factors, (la càrrega dels múltiples rols de les dones, conceptes tradi-

cionals sobre el lloc de les dones a la societat, limitacions econòmiques, etc.) contribueixen a excloure les dones de les estructures de poder. Alguns països han establert quotes i sistemes de discriminació positiva com un intent de complir els compromisos interna-

cionals per fer augmentar la participació de les dones, però aquestes iniciatives són escasses. Calen dades classificades per sexe per saber quines polítiques són necessàries per fer augmentar la participació de les dones en tots els llocs de presa de decisions. Malgrat els problemes relacionats amb les quotes i la discriminació positiva, aquests sistemes són im-

prescindibles perquè augmenti la participació de les dones. L'informe també demana més informació sobre les dones que han pogut accedir al poder a pesar de la resistència masculina, sobre els factors més importants que impedeixen les dones d'accedir al poder i sobre les polítiques per superar aquests obstacles.

L'informe conclou senyalant que hi ha una sèrie de factors que impedeixen de desenvolupar dades sobre les dones:

- 1) Les estadístiques nacionals i la distribució de recursos no tenen en compte els sexes.
- 2) Les dades per promoure que les polítiques tinguin en compte l'accés de les dones al poder són molt limitades.
- 3) Hi ha diferències de gènere significatives quan es tracta d'accedir als recursos: a alguns països, per exemple, el nombre de nines i al·lotes matriculades a les escoles és la meitat que el de nins i al·lots.
- 4) La baixa representació de les dones als llocs de presa de decisions polítics encara continua, i el percentatge de dones als llocs de presa de decisions econòmics (administració i direcció) és tristament baix.

RESUM

L'informe sobre les dones africanes per a l'any 2000 es concentra en tres àrees fonamentals: les dones a l'educació, l'adquisició de poder a l'economia i els llocs de poder i de presa de decisions. La intenció de l'informe és potenciar l'anàlisi de gènere i establir una línia de base per controlar i avaluar el progrés dels països africans a l'hora d'aplicar alguns aspectes de les Plataformes d'Acció de Beijing i Dakar. L'informe indica que les estadístiques classificades per sexe són eines essencials per integrar les qüestions de gènere dins les polítiques, plans i programes. Les dades classificades per sexe identifiquen les desigualtats allà on existeixen i en mostren les conseqüències. Cal crear i disseminar dades classificades per sexe per planejar, avaluar i aplicar polítiques i programes eficaços per al desenvolupament, la pau i la igualtat.

Les dades disponibles ens mostren que hi ha buits d'informació en diversos temes importants, tant en l'actualitat com en la cobertura de països. Aquests buits afecten clarament la interpretació de les dades sobre la situació de les dones. Les diferències de gènere en els indicadors socioeconòmics sorgeixen de

la desigualtat de gènere que es veu a les polítiques i programes. Per tant, la falta de dades a algunes àrees importants és un problema molt greu.

REDUIR LES DESIGUALTATS DE GÈNERE A L'EDUCACIÓ

L'educació és necessària per a gairebé qualsevol aspecte del desenvolupament humà: és imprescindible per accedir i comprendre una àmplia gamma de drets i necessitats. L'analfabetisme impedeix que els homes i les dones assimilïn informació que afecta de manera important les seves vides. L'educació fa que sigui més fàcil accedir a llocs de formulació de polítiques i de presa de decisions, i per això potencia la igualtat i el repartiment del poder.

Hi ha serioses disparitats en l'accés als recursos i serveis essencials com ara l'educació. En alguns països com Níger i Malí, el nombre d'al·lotes matriculades a les escoles és més o menys la meitat del d'al·lots (o molt inferior). A Botswana, en canvi, per cada cent al·lots matriculats, hi ha 84 al·lotes. A Sud-àfrica, aquesta xifra és del 91,5%. El nivell d'educació aconseguit no es correspon amb el nomenament de dones i homes als llocs de presa de decisions. Això demostra com n'és

d'important que els països facin un seguiment de les conseqüències de les polítiques de gènere i que hi facin les modificacions necessàries, basant-se i guiant-se per dades classificades per sexe.

El percentatge d'escolaritzats actual és un bon indicador de la planificació educativa del país per al present i per al futur. L'ideal seria que tots els països tinguessin com a objectiu aconseguir una taxa d'escolarització i d'assistència a les escoles del 100%, però les dades mostren que, en molts de països africans, aquest no és el cas. Tot i això, algunes dades indiquen que s'ha progressat en l'accés a l'educació bàsica. En alguns casos, les taxes d'escolarització durant els darrers trenta anys s'han duplicat o fins i tot triplicat. S'han observat tendències positives a Algèria, Egipte i Tunísia. Segons l'informe, hi ha una relació entre taxes d'escolarització més altes a l'ensenyament primari i l'accés de les dones a l'ensenyament superior. Per aquesta raó, i per molts d'altres factors (baixos nivells de fertilitat, reducció de les taxes de mortalitat infantil i maternal, famílies més sànes, major productivitat econòmica, etc.), l'ensenyament primari gratuït, universal i obligatori ha de ser un imperatiu.

Aquest informe proposa que les estadístiques amb informació separada segons el sexe serveixin de base per a les estratègies destinades a reduir la relativa exclusió de les dones de les disciplines relacionades amb la ciència (especialment les matemàtiques, la informàtica i la tecnologia de la informació). Algunes d'aquestes estratègies són: els sistemes de quotes i de discriminació positiva, recolzats per programes de beques per a estudiants destacades; un major nombre de models a seguir, i un ambient universitari més pensat per a les dones. Si les dones africanes participen més en aquestes disciplines, s'integraran millor a l'economia global.

Segons l'informe, per tal de reduir les diferències entre els sexes a l'educació, s'ha d'anar més enllà de les taxes d'escolarització. Per exemple, necessitem dades classificades per sexe per explicar perquè, amb cada nivell educatiu, va baixant la taxa d'escolarització femenina. A algunes comunitats africanes s'ha observat que baixen també les taxes d'escolarització masculines, i les dades classificades per sexe haurien de donar-ne una explicació. Per altra banda, les dades classificades per sexe referides a polítiques d'igualtat haurien

d'indicar fins a quin punt els responsables de formular i aplicar aquestes polítiques estan sensibilitzats en aquest tema.

LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES A L'ECONOMIA

Segons les dades de l'Activitat Econòmica de les Dones, a la majoria de països les dones estan ben representades al sector formal, on suposen entre el 30 i el 50% de la mà d'obra adulta. Tanmateix però, la proporció d'ingressos varia del 19% (a Algèria) fins al 42% (a Malawi) en comparació amb els ingressos dels homes, perquè les dones romanen als llocs més baixos de l'escala laboral. En aproximadament un terç dels països, la representació femenina d'administradores i directores es troba per sota del 10%. Quant als ascensos i la millora professional, les dones s'enfronten a problemes descoratjadors. Malauradament, només hi ha dades adequades per a menys de la meitat dels països, i les dades de què disposem no divideixen la informació en llocs directius baixos, mitjans i alts.

Tant per a les dones com per als homes, el sector formal representa només una fracció de l'activitat econòmica. Recollir dades només del sector formal significa no in-

cloure informació sobre les activitats econòmiques de la majoria de la població africana, principalment dels pobres. No s'inclouen activitats com, per exemple, les de les dones als mercats d'Àfrica occidental o les del vibrant sector informal de la resta d'Àfrica. De manera semblant, el treball reproductiu de les dones no és reconegut ni es té en compte, mentre que la majoria del treball dels homes s'inclou al sector productiu. Les dones contribueixen al desenvolupament no només amb treball remunerat, sinó amb les feines domèstiques i comunitàries no remunerades. Sovint, aquests feines no es mesuren en termes quantitius ni es valoren als comptes nacionals. L'existència de dades completes so-

bre el tipus, la quantitat i la distribució d'aquest treball no remunerat, contribuirà a repartir millor les responsabilitats.

Les poques oportunitats d'obtenir educació són una important limitació perquè les dones ocupin llocs de direcció en tots els nivells de l'economia. Les dades indiquen que, una vegada han accedit a llocs de direcció, les dones es troben amb descoratjadors problemes per a desenvolupar les seves carreres professionals. Com a conseqüència d'això, les dones es troben principalment a l'extrem inferior dels quadres directius.

L'informe indica que una gran majoria de dones africanes treballen al sector informal (rural i urbà) i al

sector agrícola. Però malgrat que les dones són majoria en aquests sectors, hi ha poques dades classificades per sexe que puguin ajudar a formular polítiques o estratègies destinades a millorar les seves condicions de vida i de feina.

Les dades obtingudes mostren que les dones es troben amb limitacions universals per accedir i controlar la terra. Els antiquats sistemes de possessió de la terra segueixen sent un obstacle important per a la participació de les dones al sector agrícola (tot i dominar la producció d'aliments). Per altra banda, tant al sector informal com a l'agricultura, les dones tenen seriosos problemes per obtenir crèdits, malgrat que s'ha demostrat de manera certa que les dones gairebé mai fallen en el pagament dels seus préstecs. Els és difícil obtenir crèdits perquè no tenen avals i perquè els seus negocis són molt petits.

És important tenir dades de qualitat per entendre millor la situació actual de les dones davant la pobresa, especialment pel que fa a les famílies dirigides per dones. Els encarregats de fer polítiques, programes i projectes necessiten informació de gènere per reconèixer, valorar i recompensar la contribu-

ció de les dones al creixement econòmic i al desenvolupament. Els països han de garantir que aquesta contribució no s'oblidi, s'ignori o s'infravalori, perquè el treball de les dones és bàsic per al desenvolupament i la reducció de la pobresa. L'informe subratlla que, amb dades classificades per sexe de tots els països, serà més fàcil apreciar la situació socioeconòmica completa del continent. Aquestes dades facilitaran la transformació de les relacions de gènere al sector econòmic i faran que es tinguin en compte les dones a despeses governamentals. Es necessiten dades fiables i actuals que serveixin de base a estratègies dedicades a millorar la situació econòmica de les dones fent presió sobre els seus governs.

LES DONES EN EL PODER I ELS LLOCS DE PRESA DE DECISIONS

A Àfrica hi ha enormes mancances en l'accés i la participació de les dones als llocs de poder i de presa de decisions. Aquestes mancances es fan evidents en la baixa representació de les dones als alts llocs polítics i econòmics. El 1997, a la majoria de països africans les dones parlamentàries eren menys del 10%. Els dirigents de la SADC,

Southern African Development Community (Comunitat per al Desenvolupament del Sud d'Àfrica) varen signar una declaració sobre gènere i desenvolupament. Es varen comprometre, entre d'altres coses, a aconseguir que l'any 2000 hi hagi un 30 % de dones als llocs de presa de decisions. Altres iniciatives d'altres grups de països africans probablement milloraran significativament la situació de les dones africanes. Actualment, el percentatge de dones als llocs directius més alts de l'economia és tristament baix.

Aquest informe senyala que les dones han de ser membres dels organismes directius, primer, com a una qüestió de justícia social, perquè les dones són al menys la meitat de la població de cada país; i segon, perquè les perspectives i experiències de les dones afegixen noves dimensions a les deliberacions. Les dades mostren que hi ha discrepàncies entre els sexes a l'hora d'accedir al poder. Així, en 32 països la representació femenina és d'entre un 0 i un 0,9%. A 10 països aquesta representació es troba entre el 10 i el 20%. Només a 4 països la representació és d'entre un 20 i un 30%. Seychelles (27%), Sud-àfrica (25%), Moçambic (25%) i Eritrea (21%)

tenen, en total, millor representació que altres països africans. La baixa representació de les dones també es reflecteix als alts llocs en els governs: 36 països tenen menys del 10% de dones en aquests llocs. A 11 països hi ha entre un 10 i un 20% de dones als governs nacionals. Només Gàmbia (22%) i Seychelles (31%) superen el 20% de dones als seus governs.

Les desigualtats a tots els sectors de la societat no desapareixeran fins que les dones comparteixin el poder i participin en la presa de decisions. Les relacions de gènere han de millorar en tots els sectors de la societat, perquè cada un reforça els altres. Les dades disponibles sobre aquest tema no són completes per a tots els països, i allà on hi ha dades, s'observen desigualtats. En molts països les serioses desigualtats a l'hora d'accedir al poder no fan més que emfatitzar com n'és d'important que s'utilitzin dades classificades per sexe de manera consistent per controlar l'èxit de les polítiques i per fer els canvis que calen. Es necessiten dades comparatives sobre el funcionament dels processos electorals en els diferents països africans, i sobre l'impacte de la discriminació positiva en cada sistema electoral.

CONTEXTUALITZACIÓ

Aquesta publicació es centrarà principalment en la perspectiva de gènere a Àfrica durant els darrers cinc anys. S'ha preparat dins el marc de la Plataforma d'Acció de Beijing, aprovada a la Quarta Conferència de Nacions Unides sobre les Dones, celebrada a Beijing el setembre de 1995. La Plataforma d'Acció és un "programa per a atorgar poder a les dones. El seu objectiu és eliminar tots els obstacles per a la participació de les dones en tots els àmbits de la vida pública i privada, mitjançant una participació completa i igualitària de les dones a l'hora de prendre decisions econòmiques, socials, culturals i polítiques."

Aproximadament cada 10 anys, des del 1975, Nacions Unides organitza conferències mundials per tal d'avaluar la situació de les dones dins la societat, i per veure fins a on ha arribat la igualtat entre els sexes. D'aquestes conferències, en surt un document marc de polítiques que guiarà les accions encaminades a aconseguir el progrés de les dones i la igualtat entre els sexes per als 10 anys següents. La Primera Conferència sobre les Dones, va tenir lloc a

Mèxic el 1975. La segona, el 1980, es va celebrar a Copenhaguen; la tercera a Nairobi, el 1985; i la quarta, a Beijing, el 1995. Per preparar aquestes reunions, i per assegurar que els seus resultats reflecteixen veritablement les prioritats de les dones a cada regió del món, hi ha reunions preparatòries regionals, on es posen de manifest les prioritats. Aquestes prioritats, s'envien als comitès preparatoris mundials i s'inclouen al document final. Quan els països membres de Nacions Unides han adoptat aquests documents marc de polítiques, s'espera que cada país començarà a aplicar les recomanacions, establint el seu propi programa d'acció en funció de les seves necessitats i prioritats específiques. El nivell de compromís de cada país respecte a l'aplicació de les mesures és tan divers, que, recentment, s'ha considerat necessari establir una espècie de mecanisme de control mundial, mitjançant una conferència, cada cinc anys, on es revisi el procés d'aplicació d'aquestes mesures.

La revisió de la Plataforma d'Acció de Beijing es va realitzar el juny de 2000, quan l'Assemblea General de Nacions Unides va organitzar una sessió especial per tractar aquest

tema. Aquesta conferència es coneix popularment com a Beijing +5. Per preparar aquesta conferència, Àfrica va celebrar la seva pròpia conferència de revisió el novembre de 1999. Aquesta publicació inclou gran part dels resultats d'aquesta conferència africana.

I. SITUACIÓ GENERAL CINC ANYS DESPRÉS DE LA CONFERÈNCIA DE BEIJING

La recent avaluació de la situació de les dones a Àfrica indica que els països africans no estan aconseguint, ni de bon tros, millorar-la, malgrat les nombroses declaracions, la retòrica i els programes d'acció. S'esperava que, sensibilitzant i presentant la veritable situació actual, s'aconseguiria un canvi. Però això no ha estat així. Els següents exemples generals ho demostren:

1. Contradiccions de les polítiques contra la discriminació

- A Àfrica, les dones produeixen la majoria dels aliments, però no posseeixen la terra. Les tecnologies de producció estan dissenyades per a homes, i els serveis de divulgació estan en mans dels homes.

- Oferir crèdits a les dones suposa menys riscos, però les dones no tenen accés als crèdits (perquè no tenen avals, perquè necessiten consentiment d'un home, etc.)
- Les dones gestionen els recursos de manera curiosa i eficaç, però no són presents a l'hora de gestionar dels recursos públics.
- Una dona amb educació és un bé per a la societat (perquè té menys fills, perquè inverteix els seus ingressos en la família), però les polítiques actuals inverteixen menys en educació per a les dones.
- Les dones estan en contra de la guerra, però gairebé mai participen a les negociacions de pau.

2. Les paraules no es converteixen en fets

- En les sis Conferències Regionals i les quatre Conferències Mundials sobre les Dones, Àfrica ha demanat que la igualtat entre els sexes sigui un tema central als programes de desenvolupament.
- Emperò, dels 24 objectius acordats, només un s'ha aconseguit.

3. Els fràgils avanços obtinguts per les dones africanes es veuen amenaçats

- En els àmbits polítics i legislatius, s'ha avançat un poc.
- Però la majoria de dones estan pitjor que fa cinc anys: a l'educació secundària, la diferència entre els sexes ha augmentat; el VIH / SIDA està fent baixar l'esperança de vida; la pobresa absoluta ha augmentat i afecta les dones més que ningú; una cinquena part dels africans viuen en zones de guerra, i les dones es duen la pitjor part de la devastació produïda per les guerres.

II. ANÀLISI DE LA IGUALTAT ENTRE SEXES EN EL CONTEXTE DEL DESENVOLUPAMENT SOCIOECONÒMIC D'ÀFRICA: AVANÇOS I RETROCESOS

En aquesta secció veurem els èxits i les tendències positives, com per exemple, la conscienciació, la creació de mecanismes per aconseguir la igualtat entre els sexes, i un augment en l'accés a l'educació primària i en els processos de presa de decisions. Veurem també les pèrdues, en les quals s'inclouen tendències negatives quant a alfabetització, educació secundària i sanitat. També augmenta el nom-

bre de guerres i conflictes, i els nivells de pobresa absoluta han crescut. Aquestes diferències creixents, per tant, mostren les dificultats amb què ens trobem per a fer realitat la igualtat d'oportunitats.

1. Economia. El problema de la pobresa

- Només un terç de les dones econòmicament actives d'Àfrica tenen una feina remunerada. Aquesta situació és semblant a la del sud d'Àsia. En altres regions del món, més del 50% de les dones econòmicament actives tenen una feina remunerada.
- La majoria de dones econòmicament actives es dediquen a l'agricultura o al sector informal.
- El percentatge d'ingressos obtinguts per les dones va del 19% d'Algèria, al 42% de Malawi (CD-ROM de la CEA).
- La pobresa absoluta continua augmentant a Àfrica.
- Un aspecte positiu és que la iniciativa de pressupost amb enfocament de gènere creix ràpidament a Àfrica (Sud-Àfrica, Zàmbia), com a eina per a demanar responsabilitats als governs.

2. Educació

- L'analfabetisme arriba a quotes del 60% entre les dones, comparat amb un 41% entre els homes.
- Es calcula que el nombre de dones analfabetes, que en la actualitat és de 87 milions, passarà a ser de 91 milions l'any 2005.
- Més del 40% de les dones d'entre 15 i 24 anys són analfabetes.
- L'escolarització de nines a les escoles primàries i secundàries ha millorat. A Sud-àfrica, per exemple, el 99% de les nines estan escolaritzades, mentre que el nombre de nins escolaritzats arriba només al 95%.
- La situació actual de l'escolarització en nombres absoluts mostra que hi ha diferències entre els sexes:
 - Àfrica del Nord: 76% de les nines i 86% dels nins (10% de diferència)
 - Àfrica Subsahariana: 47% de les nines i 59% dels nins (12% de diferència)

- A 11 de 33 països subsaharians, la diferència entre els sexes ha augmentat els darrers 5 anys a causa d'abandonament dels estudis.

- Les nines abandonen els estudis, entre d'altres causes, pels embarassos, per la impossibilitat de pagar les quotes escolars, perquè les famílies les treuen de l'escola per ajudar a casa, etc.

3. La sanitat

- L'ús d'anticonceptius ha augmentat en general en els països en desenvolupament.
- A l'Àfrica subsahariana, la taxa d'ús d'anticonceptius es troba per sota del 20%.
- A la majoria de països de l'Àfrica subsahariana ha baixat la taxa de natalitat.
- Tot i això, amb 5,4 naixements per dona, l'Àfrica subsahariana és el lloc amb la taxa més alta del món (Compareu-la amb el 3,2 de Sud-amèrica, el 3,0 del sud-est asiàtic, i el 1,9 del món "desenvolupat".)
- A 3 de cada 5 països, el 30% de les nines d'entre 15 i 19 anys estan casades.
- Dels 33,6 milions de persones infectades pel VIH / SIDA en el món, el 70% es troba a Àfrica.
- El 55% de les persones infectades són dones (al sud d'Àsia,

són un 30%, al sud-est d'Àsia, un 15%, i la mitjana mundial és del 46%.)

- A alguns països africans, les dones d'entre 15 i 24 anys tenen un risc d'infecció quatre vegades més alt que els homes de la mateixa edat.
- A causa de la pandèmia del VIH /SIDA, l'any 2005 l'esperança de vida al sud d'Àfrica baixarà de 61 a 56 anys per a les dones, i de 57 a 52 anys per als homes.

4. El sector polític i la presa de decisions

- El nombre de dones africanes als parlaments s'ha mantingut estable, en un 9%. L'arribada de la democràcia multipartita no ha suposat un gran canvi.
- La representació en els governs locals, el sector privat, els mitjans de comunicació i el sistema judicial és més baixa.
- La majoria de països tenen sistemes legals duals:
 - el dret consuetudinari, és a dir, les antigues costums
 - les lleis modernes escrites
- En teoria, quan els dos sistemes entren en conflicte, preval la llei moderna.

- Però, per tenir accés a la llei moderna, es necessiten recursos i informació, cosa que les dones difícilment tenen.
- Segons el dret consuetudinari, les dones han de sotmetre's a l'autoritat dels homes (pare, espòs, fill, tutor home).

Aspectes positius:

- Nombrosos països han inclòs la igualtat entre homes i dones com a dret fonamental en les seves legislacions
- Nombrosos països han declarat il·legal de manera explícita la discriminació per raó de sexe.
- Nombrosos països compten amb institucions que promouen els drets humans i de les dones.
- Alguns països han derogat lleis discriminatòries (a Burkina Faso, per exemple, amb la promoció pública d'anticonceptius; a Djibuti, Kenya, Ghana amb la mutilació genital femenina)
- Els països SADC (Comunitat per al Desenvolupament del Sud d'Àfrica) s'han compromès a aconseguir que hi hagi un 30% de dones als llocs de presa de

decisions (Sud-àfrica, Moçambic i Seychelles es troben a prop d'aquest objectiu).

- Altres països han adoptat una política de discriminació positiva per tal d'augmentar la representació de les dones als parlaments locals i nacionals:
- Tanzània ha passat d'un 15% a un 25% de participació per a les dones
- Uganda reserva el 16% d'aquests llocs a dones
- A Namíbia el 41% dels regidors locals són dones

5. Les guerres

- El 20% de la població africana (700 milions de persones) es veu afectada per la guerra
- Les dones són el 80% dels refugiats.
- Però les dones estan participant a les negociacions de pau (per exemple, les negociacions de pau d'Arusha, per a Burundi, l'acord de pau de Lomé, per Sierra Leona, etc.).
- L'anomenada Missió de Pau de les Primeres Dames envia ajuda humanitària a Rwanda i Burundi.

- La Federació de Dones Africanes per a la Pau ha dut a terme diverses missions de pressió política.
- El Comitè de Dones Africanes per a la Pau i el Desenvolupament assessora l'Organització de la Unitat Africana i la Comissió Econòmica per a Àfrica sobre temes com la situació de les dones, la pau i el desenvolupament.

III. CAUSES FONAMENTALS DE LES DIFERÈNCIES ENTRE ELS SEXES DINS EL PROCÉS DE DESENVOLUPAMENT

Per què no s'ha aconseguit encara la igualtat entre els sexes, malgrat les conferències, declaracions, reformes legislatives, etc.? Per què els èxits aconseguits es veuen amenaçats?

Les causes per les quals aquesta situació persisteix a Àfrica, com a qualsevol altra banda del món, són múltiples i variades. Allò que tenen en comú, però, és que són profundes i es basen en l'ordre social establert al llarg del temps. Per tant, aquestes causes es troben arrelades dins la cultura, la tradició, les estructures i les pràctiques que han passat a formar part de les normes socials: defineixen la

identitat social i individual. Per superar-les, doncs, es requereixen mesures de canvi, i també que la societat estigui disposada a canviar. A continuació les examinem amb més detall:

1. Falta de compromís polític

- La representació de les dones als llocs de presa de decisions. Si els líders es comprometessin amb la igualtat, *els nomenaments per a ocupar llocs als governs (que actualment suposen un 6%), els programes polítics*, etc. reflectirien aquest compromís.
- Alguns compromisos no costen doblers. Moçambic, per exemple, amb un 28% de dones al parlament, supera el país més ric del món, els Estats Units, que compten només amb un 15%.
- Compliment dels tractats internacionals i de les reformes legislatives. Tots els països excepte 5 han ratificat la Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Contra les Dones (CEDAW, per les seves sigles en anglès), però només dos països han firmat el Protocol Opcional de la convenció, que permet a les dones d'acollir-se a la CEDAW quan les lleis nacionals fallen.

2. Actituds i estereotips

Aquests estereotips i actituds els trobem pertot arreu, encara que es manifesten de manera diferent segons la zona.

(a) Estereotips sexistes i la participació de les dones en el govern

- Allà on les dones tenen accés a l'educació en igualtat de condicions que els homes (per exemple, al món "desenvolupat"), hi ha un gran nombre de dones als llocs de feina més alts a les empreses. Però, a la política, les diferències de representació entre els sexes són notòries.
- A Àfrica les diferències entre els sexes són grans, tant a l'empresa privada com a la política.
- Tant a Àfrica com al món "desenvolupat", les dones als llocs alts de feina experimenten la síndrome del "sostre de vidre".
- L'estereotip tan arrelat dels homes com a guardians i protectors exclouen les dones de tot el món de sectors com la diplomàcia, la seguretat i el manteniment de la pau. A Suècia, per exemple, només hi ha un 4% de dones als cossos de defensa.

(b) Estereotips sexistes i la participació de les dones a l'economia

- El domini dels homes a la política es demostra pel fet que, en tot el món, només hi ha sis caps d'estat dones, cap d'elles a Àfrica.
- La taxa d'escolarització de les nines ha augmentat entre la dècada dels seixanta i la dels vuitanta, però aquesta tendència ha canviat a la dècada dels 90, a causa de les penúries econòmiques i la introducció de taxes de matrícula. Quan els pares es veuen obligats a triar, les nines no són la prioritat.
- Els matrimonis i els embarassos de nines, i també els quefers domèstics fan que augmenti el nombre de nines que abandonen l'escola, i això gairebé no es reflecteix a les estadístiques. Les iguals oportunitats d'educació no es tradueixen en iguals oportunitats de feina.
- El sector de la ciència i la tecnologia, millor pagat, està dominat pels homes, tant als centres educatius com als llocs de feina.
- Hi ha una gran diferència entre els ingressos dels homes i els de les dones. A Algèria les dones

guanyen un 19% d'allò que guanyen els homes. A Benín, les dones constitueixen el 26% dels acomiadats a causa de les polítiques d'ajustaments estructurals, però les dones són només el 6% dels treballadors del sector formal.

- La doble càrrega del sexisme i de la pobresa ha confinat les dones a l'agricultura o al sector informal.
- Només el 30% de les dones africanes tenen treballs remunerats.
- Al sector informal, les dones es dediquen al comerç menor (en contraposició amb les petites i mitjanes empreses), perquè no tenen accés als crèdits, a la informació i a l'assessorament tècnic.
 - El sector informal es caracteritza per una baixa productivitat i un atur encobert.
 - Encara que el 80% de les dones econòmicament actives treballen a l'agricultura, *gairebé mai* són propietàries de les terres. En els casos en els quals sí són propietàries, els terrenys són més petits i menys fèrtils.
 - Moltes associacions de crèdit accepten com a membres només els caps de família, per la qual cosa les dones en queden excloses. Per tal de donar préstecs a dones, exigei-

xen posseir terres o el consentiment d'un home.

- Les dones es beneficien només d'un 5% dels serveis de divulgació oferts.

(c) *Estereotips sexistes i el VIH / SIDA*

- Per raons culturals i econòmiques, algunes dones no poden refusar les proposicions sexuals dels seus companys, encara que hi hagi risc d'infecció.
- Les dones no poden insistir per a què es faci servir un preservatiu.
- La pobresa ha empès un nombre creixent de dones al negoci del sexe, on la taxa d'infecció es troba al voltant del 20%.
- La poligàmia és una pràctica molt estesa a Àfrica.
- Pràctiques tradicionals com la *neteja de vídues*¹, *heretar esposes*, *els mites sobre els poders de les verges*, etc. augmenten

1. Nota de la traductora: Neteja de vídues: A certes zones, una vídua, tres dies després d'haver enterrat el seu home, està obligada a mantenir relacions sexuals amb un estrany (normalment un vagabund de capacitats mentals no completes), per alliberar-se d'un esperit maligne que porta mala sort. Si no ho fa, la vídua no pot tocar a ningú, ni agafar bebès, ni collir fruites dels arbres, ni treballar la terra...

les taxes d'infecció fins a un 25% entre les dones d'entre 15 i 24 anys, mentre que la taxa entre els homes de la mateixa edat és només d'un 4% (dades de l'oest de Kenya).

3. *No es fa participar els homes a la lluita per la igualtat entre els sexes*

- Segons la Plataforma d'Acció de Beijing "una societat diferent, basada en la igualtat entre dones i homes, és condició indispensable per a un desenvolupament sostenible centrat en les persones."
- Les actituds patriarcal, tan arrelades, continuen dificultant l'objectiu d'aconseguir la igualtat entre els sexes, a Àfrica i al món.
- Fer participar els homes a les campanyes d'educació pública és una estratègia viable, però encara no desenvolupada.
- Altres estratègies viables són fer participar els homes i les dones als processos de preparació de polítiques i a les àrees de presa de decisions (reunions, comissions, comitès, tallers), així com crear grups d'homes per a la igualtat entre els sexes, etc.

4. No s'adopta la transversalitat (*gender mainstreaming*)² com a estratègia per aconseguir la igualtat entre els sexes.

(a) Els organismes encarregats de la igualtat entre els sexes són dèbils i no tenen els recursos suficients.

- Tots els països tenen un organisme governamental dedicat a les dones.
- D'ells, 21 són ministeris.
- Només uns pocs es troben al nivell de l'oficina del president o primer ministre, on tindrien la força necessària per dur a terme la transversalitat (*gender mainstreaming*)
- Només 18 països han formulat polítiques nacionals sobre la igualtat entre els sexes.
- Als ministeris encarregats d'aquests assumptes, els temes de igualtat entre els sexes s'encarreguen a "la dona més prope-

2. Nota de la traductora: El "*gender mainstreaming*" (transversalitat o *mainstreaming* de gènere) consisteix a incorporar una perspectiva d'igualtat de gènere a totes les polítiques, a tots els nivells i en totes les etapes, per part dels actors normalment involucrats en l'adopció de mesures polítiques.

ra" i no a la persona més indicada per a aquest càrrec.

- Els països encara han de posar la responsabilitat de la transversalitat al més alt nivell, amb rang de ministeris.

(b) Formulació de polítiques econòmiques sense tenir en compte els sexes

- Els experts en temes de igualtat han constatat que el pensament macroeconòmic convencional no té en compte l'anomenada "economia de la cura" (*care economy*), és a dir, la feina reproductiva, domèstica i comunitària, no pagada, que duen a terme les dones. El 1994, es va calcular que aquestes feines tenen un valor aproximat d'11 milions de dòlars anuals.
- El model actual de producció econòmica dona per suposat que la capacitat de les dones de fer treballs extra no remunerats és infinita.
- El sexe és un factor determinant a l'hora d'accedir als recursos de producció econòmica i controlar-los.
- En cap lloc d'Àfrica ni del món s'han inclòs les feines de les dones als comptes nacionals.

- Hi ha molt poc material de recerca sobre el *sector informal*, imprescindible per als pobres, la majoria dels quals són dones.
- Les polítiques agrícoles no tenen en compte que les dones, que són responsables de la producció del 60-80% dels aliments consumits, gairebé no tenen accés a la terra, a crèdits, als serveis de divulgació, mercats, etc.
- Les mesures per a la liberalització del comerç, preses per països en procés d'ajustament estructural, donen importància al cultiu de productes molt rentables destinats a l'exportació. Això suposa una càrrega addicional per a les dones, que fan feina sense cap control de la renda generada.
- Una cosa positiva és que s'estan estenent *iniciatives de pressuposts amb enfocament de gènere* (Sud-àfrica, Moçambic, Tanzània, Maurici, Zàmbia): els pressupostos nacionals s'analitzen tenint en compte els sexes, tant per a la distribució general com per als diferents sectors (per exemple, les despeses en defensa comparades amb les despeses en sectors socials).

- Alguns països estan sol·licitant formació per a pressuposts amb enfocament de gènere i en anàlisi tenint en compte els sexes.

(c) Resolució de conflictes i construcció de la pau

- Les dones no estan representades en els diferents passos del procés de pau, com per exemple:
 - La diplomàcia preventiva (afers estrangers i missions de Nacions Unides)
 - L'aconseguitment de la pau (diplomàcia)
 - El manteniment de la pau (tropes de manteniment de pau de Nacions Unides)
 - La construcció de la pau (només es troben dones voluntàries i no a les estructures on es prenen les decisions)
- És necessari establir objectius per a la representació de les dones en tots els nivells.
- S'haurien d'aprovar lleis per a la protecció de les dones, nins i refugiats contra tota forma de violència en les situacions de conflicte.
- S'haurien de fixar uns límits concrets per a les despeses militars.

5. El desequilibri entre la pressió política i la implementació, control i avaluació

- Recentment, les ONG han estat completament acreditades a les conferències de la UN sobre polítiques d'igualtat entre els sexes.
- La contribució de les ONG ha estat important en el procés de responsabilitat i transparència per al compliment per part dels governs dels temes relacionats amb la igualtat entre els sexes (mitjançant informes alternatius, fent pressió per punts i decisions concrets, etc.).
- Però les campanyes de pressió i sensibilització de les ONG *no han aconseguit fixar objectius concrets* per a les seves campanyes ni han determinat com s'han de mesurar els progressos obtinguts.
- Les ONG *tampoc han aconseguit passar dels successos als processos, dels casos individuals als problemes del sistema* (i per aconseguir això, s'han de canviar la legislació, les actituds, el comportament de la policia, etc.)

IV. COM ACTUAR EN EL FUTUR

En el futur, hem de passar d'estar d'acord en teoria amb les recomanacions, convenis, instruments nacionals i internacionals que els països han acordat, a estar veritablement compromesos a canviar els vells mètodes i hàbits, per a adoptar una nova visió, una nova missió i unes noves tasques. Això requereix un compromís a tots els nivells. A continuació proposem unes pautes per a accelerar la igualtat entre els sexes a Àfrica.

A Àfrica

- L'objectiu és incloure el tema de la igualtat entre els sexes en totes les polítiques, plans i programes de govern. Aquest procediment hauria de ser seguit també pel sector polític, civil i privat.
- S'ha de crear un organisme encarregat dels temes d'igualtat entre els sexes al nivell més alt de l'administració, per tal de promoure, donar suport i controlar l'aplicació del procés de transversalitat.
- Aquest organisme encarregat dels temes d'igualtat entre els sexes ha de promoure i coordi-

nar la creació d'organismes en els ministeris adequats, en les institucions de la societat civil i en el sector privat, per assegurar la transversalitat.

- A més, aquest organisme ha de controlar la gestió dels recursos humans i financers que facilitaran el procés de transversalitat.
- Cada sector ha de fixar clarament els objectius que vol aconseguir en el procés de transversalitat.
- Cada sector ha de formular indicadors de control i d'avaluació, i fer-los servir regularment per garantir el progrés.
- Cada sector ha de presentar responsabilitats amb regularitat davant l'organisme apropiat en cada cas.

A la comunitat internacional

- S'ha de seguir intercanviant informació i compartir les experiències que han tingut èxit a àrees concretes o en problemes comuns.
- S'ha de seguir donant suport mutu, tant polític com intel·lectual, financer, moral, etc. mentre lluitem per aconseguir el somni universal de la igualtat entre els sexes.

CAPÍTOL 1

LES DESIGUALTATS DE GÈNERE A L'EDUCACIÓ

S'ha dit que l'educació és la inversió més important que pot fer un país. Reconeixent aquest fet, els països africans varen invertir molt en infraestructura educativa durant les dues primeres dècades d'independència. El resultat d'això va ser un espectacular creixement en tots els aspectes de l'educació: l'escolarització primària va augmentar una mitjana d'un 7% anual. Entre 1960 i 1980 l'alfabetització en adults va passar d'un 9% a un 45%. Al mateix període, l'escolarització secundària va créixer en un 12%, i la universitària en un 14,9%, encara més ràpid que l'escolarització primària. Tot i això, a causa de la gran crisi econòmica dels 80 i part dels 90, i també per la gran pressió demogràfica, la infraestructura educativa africana ha empitjorat dramàticament. Per exemple, la despesa regional per càpita en educació va baixar, mentre que les despeses de capital pràcticament no existeixen. Les conseqüències d'això han estat una decadència quantitativa i qualitativa del sector educatiu, com es demostra per la falta d'equipament i de professors i el descens en l'escolarització, a tots els nivells. Com a resultat, l'educació africana s'enfronta

a nombrosos problemes financers i de recursos humans. Les conseqüències d'aquestes dificultats per a les relacions de gènere han estat relativament ben documentats.

La Plataforma de Beijing afirma que:

[...] L'educació no discriminatòria beneficia tant les nines com els nins, i contribueix a la igualtat entre dones i homes. Cal igualtat per accedir i aconseguir qualificacions educatives si volem que més dones es converteixin en agents de canvi. [...] Invertir en educació formal i no formal i en formació per a nines, al·lots i dones, amb els excepcionals avantatges socials i econòmics que això suposa, ha demostrat ser una de les millors maneres d'aconseguir un desenvolupament sostenible i un creixement econòmic que sigui a la vegada sostingut i sostenible.

BAIXEN LES TAXES D'ESCOLARITZACIÓ A L'ENSENYAMENT PRIMARI

La crisi de l'educació, especialment en l'ensenyament primari, és un seriós problema per al desenvolupament a llarg terme d'Àfrica, perquè els beneficis més importants de l'educació s'obtenen normalment en l'ensenyament primari. Els estudis demostren de manera inequívoca que una bona educació primària està relacionada amb aspectes molt diversos del desenvolupament humà com ara l'esperança de vida, la productivitat agrícola, els nivells de fertilitat, l'augment dels ingressos, la salut dels infants, etc. Una major escolarització també és imprescindible per reduir els nivells d'analfabetisme en general. Ara per ara, l'analfabetisme entre les dones africanes és un dels més alts del món.

TAULA 1. ESCOLARITZACIÓ A L'ENSENYAMENT PRIMARI. PASSAT, PRESENT I CÁLCULS

ANY	Taxa bruta d'escolarització			Nombre total d'alumnes (en milions)		
	Total	Nins	Nines	Total	Nins	Nines
1980	79,2	89,3	69,0	64,1	36,3	27,8
1990	72,9	79,8	65,8	79,5	43,8	35,7
1992	74,3	80,9	67,5	86,1	47,2	38,9
2000	71,7	78,1	65,3	104,5	57,2	47,3

Font: UNESCO, Report on the State of Education in Africa, "Education Strategies for the 1990s: Orientations and Achievements", UNESCO, Breda, 1995.

LES TAXES D'ESCOLARITZACIÓ A L'ENSENYAMENT SECUNDARI

TAULA 2. ESCOLARITZACIÓ A L'ENSENYAMENT SECUNDARI. PASSAT, PRESENT I CÁLCULS

ANY	Taxa bruta d'escolarització			Nombre total d'alumnes (en milions)		
	Total	Al·lots	Al·lotes	Total	Al·lots	Al·lotes
1980	21,8	27,4	16,1	14,3	9,0	5,3
1988	27,5	32,5	22,3	22,0	13,2	8,8
1990	27,8	32,1	23,5	23,8	13,8	10,0
1992	27,8	32,5	26,9	27,1	14,9	12,2
2000	27,3	30,7	23,8	31,9	18,1	13,8

Font: UNESCO, 1995

Està clar que malgrat l'expansió sense precedents de l'educació a Àfrica a tots els nivells, la participació femenina continua causant una gran preocupació. Per exemple, durant les dècades dels 60 i dels 70, l'escolarització femenina va augmentar apreciablement, i de vegades fins i tot va superar la masculina. Però el 1990, les nines només eren el 45% dels alumnes d'ensenyament primari, el 34% dels alum-

nes d'ensenyament secundari i el 21% dels alumnes d'ensenyament terciari.

LES DESIGUALTATS DE GÈNERE A L'ENSENYAMENT SUPERIOR

A Àfrica, com a d'altres regions en desenvolupament, la matriculació a institucions d'ensenyament superior ha augmentat ràpidament.

TAULA 3. PERCENTATGE D'HOMES I DONES QUE REBEN EDUCACIÓ SUPERIOR

PAÍS	ANY	TOTAL %	HOMES %	DONES %	PERCENT. DONES
Algèria	1995	10,9	12,8	8,9	69,5
Benín	1995	2,6	4,2	0,9	21,4
Botswana	1994	4,1	4,4	3,7	84,0
Burkina Faso	1994	1,1	1,6	0,5	31,2
Txad	1994	0,8	1,5	0,1	6,6
Costa d'Ivori	1993	4,4	6,7	2,1	31,3
Egipte	1994	18,1	22,1	13,7	61,9
Eritrea	1994	1,1	1,9	0,3	15,7
Etiòpia	1994	0,7	1,1	0,3	27,2
Gàmbia	1994	1,7	2,3	1,2	52,1
Lesotho	1994	2,4	2,3	2,7	117,3
Marroc	1994	11,3	13,0	9,4	72,3
Moçambic	1994	0,4	0,6	0,2	33,3
Namíbia	1995	8,1	6,3	9,9	157,1
Sud-àfrica	1994	15,9	16,6	15,2	91,5
Swazilàndia	1993	5,1	5,7	4,5	78,9
Togo	1994	3,2	5,6	0,8	14,2
Tunísia	1995	12,9	14,2	11,5	80,9
Tanzània	1995	0,5	0,8	0,1	12,5
Uganda	1994	1,5	2,2	0,9	40,9
Zimbabwe	1995	6,9	10,1	3,8	37,6

Font: UNESCO Estadístiques sobre educació 1996 <http://www.unesco.org>

LA BAIXA REPRESENTACIÓ DE LES DONES EN LA CIÈNCIA

La preocupació sobre les diferències entre els sexes hauria d'anar més enllà del tema de les taxes d'escolarització. Com es pot veure

a la Taula 4, una característica de la majoria de països africans és la baixa presència de les dones a les ciències, les matemàtiques i la enginyeria. També s'ha indicat que no hi ha dones en el camp de l'agricultura.

TAULA 4. PERCENTATGE DE DONESSEGONS L'ÀREA D'ESTUDI

PAÍS	ANY	Ciències naturals % Dones	Matem. i informàt. % Dones	Enginyeria % Dones	C. de l'educació % Dones	C. socials i del comport. % Dones	Empresarials % Dones
Gabon	1985	16,5	18,0	9,0	18,4	30,4	39,5
	1988/89	12,1	14,6	6,9	22,3	32,2	42,6
Rwanda	1985	6,2	2,9		26,8	25,6	22,0
	1989/90	13,3	9,6	3,8	30,1	32,9	24,3
Etiòpia	1985	7,5	12,6	3,3	19,1	14,3	34,4
	1991/92	10,5	20,2	7,1	18,7	21,7	32,0
Kenya	1985	13,9	27,5	1,7	37,0	28,5	38,3
	1991/92	12,6		4,7	39,1	21,2	17,7
Uganda	1985	15,5	8,6	2,0	24,0	27,6	41,1
	1990	14,8	12,4	5,7	29,2	26,7	36,4
Egipte	1985	33,0	26,8	12,8	46,9	43,1	30,1
	1992/93	42,5	18,8	15,0	50,4	41,5	31,8
Tunísia	1985	32,2	21,5	9,6	30,9	34,2	35,9
	1991	33,8	24,9	16,7	34,2	32,2	35,1
Lesotho	1985	29,8	55,6	72,1	55,9	52,0	
	1991	35,6	56,3	16,2	64,7	58,0	
Sud-àfrica	1994	45,9	34,9	5,8	63,7	56,3	39,9
Ghana	1990/91	17,3	11,5	2,8	21,1	27,1	22,4
Guinea	1988	14,4	4,5	3,8	16,7	5,6	
	1990/91	5,8		3,8	7,3		

Font: Anuari estadístic, UNESCO 1993, 1996

És molt interessant notar que els països amb les diferències de gènere més petites en educació a tots els nivells, també són els que tenen una taxa relativament alta de dones a les ciències, les matemàtiques i la informàtica, i l'enginyeria.

COMPARTIR LES DESPESES D'EDUCACIÓ: VISIÓ DE CONJUNT

L'accés de les dones a l'educació, especialment en l'ensenyament superior, es veu encara més limitat per l'aplicació de programes per compartir despeses i de sistemes de recuperació de despeses. Els qui proposen aquestes mesures diuen que els presuposts públics en educació moltes vegades no han aconseguit mantenir el ritme amb el nombre creixent d'alumnes que han tingut accés a la universitat per polítiques d'accés no diferenciades. Les perspectives de creixement es veuen limitades per les mesures d'austeritat fiscal i/o per una recuperació i un creixement econòmics lents. Així, un sistema de recuperació (total) de despeses, especialment en els nivells més alts de l'ensenyament, es considera cada vegada més una manera de fer l'ensenyament més eficaç i sostenible.

Hi ha com a mínim tres beneficis importants.

1) Els partidaris asseguruen que un sistema de recuperació de costos

ben plantejat generarà recursos per al sistema, ja que els estudiants paguen l'ensenyament superior i per tant el valoren més.

2) Es diu també que la recuperació de costos farà que les institucions d'ensenyament superior responguin millor a les demandes dels estudiants (disciplines que proporcionen bons ingressos i que omplien les mancances del mercat laboral).

3) Finalment, les institucions d'ensenyament superior es veurien obligades a competir pels estudiants, cosa que causaria una major consciència dels estudiants i més responsabilitat per part de les institucions.

Tots aquests factors, es diu, faran que s'aconsegueixi un millor accés per a tots, una major eficàcia i una major rellevància social que no si es confia només en el suport governamental directe (ECA, 1999). Cal tenir dades classificades per sexe sobre aquest tema, per mostrar el diferent impacte que aquestes polítiques tindrien sobre els estudiants homes i les estudiants dones. La suposició a priori, basada en dades sobre l'accés als recursos que normalment afavoreix els homes, és que probablement les estudiants dones es veuran més afectades negativament per aquestes polítiques, segurament en tots els nivells de l'ensenyament.

Allò que és cada vegada més clar és que els governs africans han d'examinar maneres alternatives i complementàries de proporcionar educació, donades les serioses limitacions econòmiques existents.

Per exemple, l'ensenyament a distància probablement oferirà a les dones més oportunitats d'educació. És un ensenyament flexible, que permetria a les dones de continuar amb els seus múltiples rols.

QUADRE 1: POSSIBILITATS DE L'ENSENYAMENT A DISTÀNCIA.

Malgrat el precipitat descens del sector educatiu africà, l'ensenyament no formal a distància, orientat cap a un aprenentatge continu, ha romàs relativament perifèric per a les polítiques educatives. Aquest sector es caracteritza per incloure un ample ventall d'activitats educatives: formació pràctica per a professors, planificació familiar, nutrició, extensió agrícola, lectura, escriptura i operacions matemàtiques bàsiques, formació professional, ciències de la llar o fusteria. A la majoria de països, es dedica molt poca o cap atenció al desenvolupament de la ciència i la tecnologia.

La prioritat de l'ensenyament formal ha depès de les aspiracions de desenvolupament de cada nació, i s'ha basat en l'escolarització formal com a mitjà principal, o de fet, l'únic mitjà per aconseguir el desenvolupament socioeconòmic. Com a resultat, s'ha considerat erròniament que l'ensenyament formal està inexorablement orientat cap al desenvolupament, oblidant que, en realitat, la educació per al desenvolupament inclou tant l'ensenyament formal com el no formal.

BARANSHAMAGE (N.D:1) INDICA EL SEGÜENT:

Si l'Àfrica subsahariana vol formar part de l'economia global, que dona gran importància al coneixement, ha de ser capaç de produir un gran nombre de persones competents en ciència i tecnologia, que siguin receptives a les innovacions, molt flexibles, capaces de resoldre problemes i dispostes a aprendre durant totes les seves vides. Amés, a Àfrica el problema no és només que els sistemes educatius convencionals ens resulten massa cars, sinó que són irrellevants i sovint alienants per a aquells a qui es suposa que serveix. Amb les actuals limitacions econòmiques, si volem oferir educació a gran escala, per força hem de confiar en un mecanisme alternatiu i complementari. L'ensenyament no formal i l'ensenyament a distància ofereixen algunes d'aquestes possibilitats, perquè es basen en mètodes més barats d'oferir educació, mitjançant economies de producció en massa.

Font: Non-formal and Distance Education in Ethiopia: Lessons and Experiences, ECA/ESPD (Divisió de Política Econòmica i Social), 1997, p.4-5

CAUSES ECONÒMIQUES DE LES DIFERÈNCIES DE GÈNERE A L'EDUCACIÓ

Educar dones no només les beneficia a elles, sinó també les famílies i les comunitats, més que educant homes. Per això ens cal demanar-nos urgentment per què encara persisteixen les diferències de gènere. Algunes expertes han proposat dos factors: "les diferències de gènere a l'educació encara existeixen perquè les persones que es carreguen les despeses privades d'invertir en l'ensenyament de les nines i dones no reben tots els beneficis de la seva inversió. Això és cert perquè molts dels beneficis derivats de l'educació de les dones són generalment socials." (Hill i King, 1995. S'ha de convèncer els pares perquè inverteixin en les nines en els nivells més baixos de l'ensenyament, i així aquestes es convertiran en possibles estudiants universitàries. El segon és que aquest problema es veu molt agreujat allà on l'ensenyament primari i secundari no és universal (i gratuït), o on les famílies es carreguen amb el cost de perdre mà d'obra a la casa o al camp. Així, el comportament dels pares es considera com a racional, donada l'estructura de l'economia i els rols de gènere. La lògica d'aquest argu-

ments es fa clara quan observem els pares que intenten recuperar la seva inversió exigint preus més alts per a les núvies, que en algunes comunitats africanes han arribat a ser exorbitants.

CAUSES SOCIOCULTURALS DE LES DIFERÈNCIES DE GÈNERE

Les causes per les quals hi ha diferències de gènere en tots els nivells de l'ensenyament són nombroses i complexes. Però potser les més poderoses i intractables són les limitacions culturals, perquè es troben fortament arrelades en els conceptes que la societat té sobre les diferències entre els homes i les dones. Aquestes limitacions exigeixen uns canvis fonamentals i molt profunds en l'organització i l'estructura de les societats. A causa de la inèrcia, els impediments socioculturals tarden molt més en superar-se. Per exemple, la majoria de les dones estudiants universitàries solen superar l'edat mitjana de casament de moltes societats africanes. Posposar el matrimoni i no prendre part en algun dels múltiples rols domèstics, considerats com el territori natural de les dones, es pot veure com una amenaça al nucli mateix de la societat. La majoria de dones estudiants i les seves famílies

no poden ignorar el fet que l'ensenyament superior pot afectar negativament les seves possibilitats de matrimoni. La resposta als alts costos de l'educació de les dones és demanar una gran dot, com ocorre en alguns països africans. A més, les dones amb educació superior, especialment amb un títol universitari, poden reduir les seves possibilitats de matrimoni, perquè els homes tenen por que siguin menys subordinades i més difícils de controlar que, per exemple, les seves germanes amb menys educació. I clar, quan els doblers són molt escassos (com sovint és el cas), poques famílies trien enviar la seva filla a la universitat enlloc d'enviar un fill igualment preparat o fins i tot menys preparat. A molts de països, els factors religiosos s'invoquen amb freqüència i amb força per negar educació a les dones en tots els nivells, especialment en el superior. De nou, el que es necessita és una forta voluntat política

per convèncer les societats de la relació inseparable entre l'educació de les dones i el desenvolupament sostenible.

ALGUNS EXEMPLES DE CASOS POSITIVS

Com ja hem indicat, més enllà dels esforços inicials (després de la independència), que varen fer créixer espectacularment l'educació a Àfrica (també per a les nines), una sèrie de països han aconseguit reduir els desequilibris entre els sexes molt més que d'altres. La Taula 5 ofereix una llista de 15 països africans amb una taxa d'escolarització primària relativament alta. Aquests països, comparats amb d'altres amb taxes d'escolarització mitjanes i baixes, també tenen una proporció relativament alta de nines escolaritzades (UNESCO, 1995, p. 15-17). Amb aquesta taula i amb les dades de la UNESCO, resulta clar que hi ha una relació entre

una taxa total d'escolarització primària alta i la proporció de nines escolaritzades en aquest nivell. A més, si les taxes d'escolarització primària d'un país són altes, hi ha més possibilitats que les taxes d'es-

colarització secundària i terciària siguin també altes. Aquesta és una raó addicional per la qual és imprescindible que els governs africans universalitzin l'ensenyament primari, fent-lo gratuït i obligatori.

TAULA 5. TAXA D'ESCOLARITZACIÓ I PROPORCIÓ DE NINES EN PAÏSOS AMB ESCOLARITZACIÓ "ALTA"

	TAXA BRUTA D'ESCOLARITZACIÓ				PROPORCIÓ DE NINES			
	1980	1988	1992	2000	1980	1988	1992	2000
Angola	175	105	91	99	47	46	48	48
Botswana	92	111	116	118	54	52	51	50
Camerun	98	102	101	101	45	46	46	46
Cap Verd	114	116	116	112	49	49	49	50
Egipte	78	96	101	105	40	44	45	46
Kenya	115	96	96	95	47	48	49	49
Lesotho	102	111	106	110	59	55	54	53
Maurici	98	105	106	104	49	49	49	49
Namíbia		126	124	119		52	50	52
Swazilàndia	103	104	115	109	50	50	49	50
Togo	118	103	111	111	38	39	39	39
Tunísia	103	113	120	118	42	45	47	48
Zàmbia	90	97	92	90	47	48	48	48
Zimbabwe	85	128	119	121	48	49	48	49

Font: UNESCO, 1995

empreses petites i mitjanes. A més, en alguns casos han guanyat poder en el creixent sector informal."

Així i tot, gran part de la contribució de les dones a l'economia segueix sense tenir-se en compte. La Plataforma ho lamenta:

"[...] Les dones contribueixen al desenvolupament no només amb el treball remunerat sinó també amb una gran quantitat de treball no remunerat. [...] Aquest treball no remunerat està inclòs en els Sistema de Comptabilitat Nacionals de Nacions Unides, i per tant s'inclou a normes internacionals per a estadístiques laborals, però sovint s'infravalora i no es registra (particularment el relacionat amb l'agricultura). Per altra banda, les dones encara duen a terme la gran majoria de treball domèstic i comunitari no remunerat, com per exemple, atendre infants i persones majors, preparar el menjar per a la família, protegir el medi ambient i oferir ajuda voluntària a individus i grups vulnerables i marginals. Aquest treball sovint no es mesura en termes quantitius i no es valora en les comptabilitats nacionals. La contribució de les dones al desenvolupament és seriosament infravalorada, i per això el seu reconeixement social és limitat. La plena visibilitat del tipus, extensió i distribució d'aquest treball no remunerat també contribuirà a compartir les responsabilitats de manera més justa."

En conjunt, els països del nord d'Àfrica tenen una major proporció de nines escolaritzades en tots els nivells. Pel que fa a l'Àfrica subsahariana, al sud les xifres també són relativament bones. Botswana i Lesotho tenen una alta proporció de nines. A part d'aquests dos, Zimbabwe va encapçalar la llista d'alguns països africans que van aconseguir que el seu percentatge d'estudiants femenines arribés com a mínim al cinquè curs de l'ensenyament primari. Aquest és el nivell en el qual s'aconsegueixen els beneficis socioeconòmics més alts.

CAPÍTOL 2

LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES A L'ECONOMIA

La informació sobre tots els aspectes de les activitats econòmiques de les dones és limitada quant a abast i oportunitat. En relació a les tendències recents, la Plataforma d'Acció de Beijing indica el següent: "En molts de països, la participació de les dones en treballs remunerats, tant en l'àmbit formal com en el no formal, ha augmentat significativament i ha canviat durant la passada dècada. Les dones continuen treballant en agricultura i pesca, però també participen cada vegada més en microempreses, i

LA CONTRIBUCIÓ NO RECONEGUDA DE LES DONES A L'ECONOMIA

Històricament, les dones africanes sempre han tingut un paper clau en l'economia. Les seves contribucions econòmiques han inclòs un ample ventall d'activitats, des de l'agricultura de subsistència, on són les principals responsables de la producció d'aliments per a la família, fins al comerç i la prestació de serveis informals. A l'agricultura, en particular, la seva posició preeminent va fer que Boserup (1970) descrivís Àfrica com a una àrea agrícola femenina. A més de les seves múltiples tasques domèstiques, les dones també participen activa-

ment en els cultius d'exportació dels seus esposos o familiars homes. Normalment a les dones no els paguen per aquests serveis, perquè es consideren com a la seva contribució a la subsistència de la família. A més, una gran part del treball de les dones en el sector agrícola i en el sector informal (tant urbà com rural) no es registra.

PARTICIPACIÓ AL SECTOR FORMAL

Les dades de què disposem indiquen que en alguns països, les dones estan ben representades en la força laboral formal, on representen entre el 30 i el 50% de la força laboral adulta.

TAULA 6. PERCENTATGE DE DONES AMB TREBALL REMUNERAT

PAÍS	1982	1983	1990	1991
Kenya	18,4	19,7	21,9	22,4
Malawi	11,2	13,9	14,2	14,6
Maurici	27,1	32,1	35,2	35,8
Niger	4,3	7,1	9,1	9,6
Swazilàndia	25,3	27,7	30,3	32,8
Botswana	26,0	29,0	33,2	32,4

Font: OIT, Yearbook of Labour Statistics (Anuari d'estadístiques laborals) 1992, Ginebra, càlculs del JASPA

TAULA 7. DISTRIBUCIÓ DE LA FORÇA LABORAL FEMENINA EN ELS SECTORS ECONÒMICS PRINCIPALS (1)

SECTOR	1970	1980	1986	1990
Agricultura	84,0	76,0	75,0	76,0
Sector informal	10,1	14,8	17,9	17,7
Sector modern	1,9	3,6	5,9	5,0
Sense treball	4,0	5,6	1,2	1,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Banc de dades del JASPA, 1990, p. 71

LES DONES ALS LLOCS DIRECTIUS

Hi ha una proporció massa gran de dones en els escalons més baixos dels sectors formal i informal. En els nivells administratiu i directiu, el nombre de dones és tristament baix. En la Taula 8 podem veure que, excepte en set països on les dones són entre el 23 i el 36% dels administradors i directius, hi ha un nombre molt baix de dones en aquests llocs.

Quan hi ha dones als llocs directius, es solen trobar en la part més baixa de l'escala professional, amb un salari i uns beneficis baixos. A més, se les segrega en tasques de cura i

atencions. Quant als ascensos i la millora professional, les dones s'enfronten a problemes descoratjadors que cal investigar sobre els problemes als quals s'enfronten les dones quan volen ascendir, i s'han de descriure les limitacions que troben les dones una vegada que han arribat als llocs directius més alts.

LES DONES I EL SECTOR INFORMAL

Fent una observació al atzar, es pot veure que el sector informal africà està dominat per les dones. Com que en aquest sector predominen els pobres (tant homes com dones), sol haver-hi poca informació en comparació amb el sector formal.

TAULA 8. PERCENTATGE DE DONES EN LLOCS D'ADMINISTRACIÓ I DIRECCIÓ, 1992-1996

PAÍS	% DE DONES	PAÍS	% DE DONES
Egipte	12	Burkina Faso	14
Etiòpia	11	Burundi	13
Moçambic	11	Tunísia	13
Camerun	10	Togo	8
Rep. Centreafricana	9	Algèria	6
Re. Dem. del Congo	9	Congo	6
Ghana	9	Nigèria	6
Níger	9	Zàmbia	6
Mauritània	8	Malawi	5
Sierra Leone	8	Djibuti	2
Botswana	36	Guinea	2
Lesotho	33	Sudan	2
Seychelles	29	Angola	2
Marroc	26	Benín	2
Swazilàndia	26	Txad	2
Cap Verd	23	Comores	2
Maurici	23	Costa d'Ivori	2
Namíbia	21	Gabon	2
Malí	20	Guinea	2
Eritrea	17	Guinea Bissau	2
Sud-àfrica	17	Kenya	2
Gàmbia	16	Líbia	2
Zimbabwe	15	Madagascar	2

Font: 1998, p. 154-155 Female Administrators and Managers Human Development Report (Informe sobre desenvolupament humà, dones a l'administració i direcció)

Tot i així, podem dir que en conjunt les dones es concentren en els llocs més baixos de les microempreses informals, on els beneficis són extremadament baixos (sovint per sota dels salaris de subsistència), les condicions laborals són perilloses i es treballa massa hores.

Les empresàries del sector informal solen tenir petits negocis comercials, més que de producció. A més a més, els homes solen monopolitzar les empreses més lucratives i tenen més accés als crèdits (Pearce, 1991)

TAULA 9: PERCENTATGE DE DONES EN EL SECTOR INFORMAL, LA INDÚSTRIA, ELS SERVEIS I EL SECTOR PÚBLIC (SELECCIÓ DE PAÏSOS AFRICANS)

PAÍS	SECTOR INFORMAL PRINCIPIS DELS 90 (EN %)	SECTOR PÚBLIC 1986 (EN %)
Benín	61	sense dades
Botswana	sense dades	36
Burkina Faso	sense dades	21
Burundi	sense dades	38
Txad	53	sense dades
Etiòpia	sense dades	23
Malawi	sense dades	13
Malí	59	sense dades
Marroc	sense dades	29
Swazilàndia	sense dades	34

Fonts: Sector informal: Charnes 1998 (actualitzat el febrer de 2000); Sector públic: Standing 1999, extret de l'informe bianual d'UNIFEM, 2000, p. 27.

REDEFINIR EL PAPER DE LES DONES A L'AGRICULTURA

Molts investigadors han qüestionat les definicions actuals de les relacions socials en les famílies rurals africanes. Demanen que es canviï la percepció actual de les agricultores com a semblants o iguals a les mestresses de casa tradicionals dels països industrialitzats. Aquesta percepció ha fet que s'infravalori la contribució de les dones a l'agricultura, que no hi hagi recursos per a les agricultores (crèdits, formació), que hi hagi poques dades classificades per sexe, i que no existeixin polítiques que resolguin les dificultats de les dones per accedir a la terra, etc. Les activitats econòmiques haurien d'incloure la producció i el processament de productes primaris, tant si són per vendre com si són per intercanviar o per al consum personal. Per exemple, un gran nombre de dones treballen als cultius dels seus homes destinats a l'exportació, però no els paguen per això. A més, el rendiment agrícola de les dones (en la majoria de casos és tracta d'agricultura de subsistència), no es considera treball productiu. També hem indicat que la manera com es recullen les dades (amb enquestes per famílies) sovint no reflecteix la contribució de les dones a causa de la definició matei-

xa de unitat familiar, basada en nocions occidentals de famílies dirigides per homes. Les dones i els fills fan un treball familiar crucial i no pagat en activitats econòmiques tan importants com el processament i la conservació dels aliments. Les dones sovint duen a terme activitats comercials en nom dels seus marits o parents homes, de vegades sense remuneració. Però també s'ofereixen per a treballar (amb remuneració) per als seus marits o de vegades per als seus veïnats.

Les peixateres d'Àfrica occidental en són un exemple. Participen activament en les activitats de pesca dels seus marits o familiars homes, igual que altres dones participen en els cultius d'exportació dels seus homes. Aquestes peixateres tenen un paper imprescindible per processar, conservar i vendre el peix, especialment en aquesta part d'Àfrica, on vendre en els mercats és una ocupació femenina per excel·lència. Les dones que ajuden els seus marits en aquestes tasques de vegades reben una paga, bé en espècie (reben un poc de peix) o en metàl·lic. Com que la venda als mercats és una ocupació dominada per les dones, els homes depenen inevitablement de les seves esposes o familiars dones per vendre els seus productes en els mercats lo-

cals. En general la tradició prohibeix als homes que participin en els mercats. Quan les dones comercialitzen en nom dels seus marits, potser reben remuneració, però hi ha poques dades classificades per sexe sobre aquest tema. Encara que n'hi hagi poques, les dades de què disposem indiquen que aquesta és una de les maneres en què les do-

nes aconsegueixen i acumulen capital molt necessari per a les seves activitats comercials i per mantenir els seus fills, en societats on fer un fons comú amb els recursos no és gens freqüent. Les dones de les àrees rurals gasten una gran part dels seus ingressos en les seves famílies, molt més que els homes. Aquest és un fet ben documentat a Àfrica.

QUADRE 2: POBRESA I GÈNERE A ÀFRICA

Els indicadors que s'empren normalment per comptabilitzar la pobresa a Àfrica (recomptes, despeses mitjanes, llindar de la pobresa, etc.), no són adequats per oferir informació profunda sobre la naturalesa de gènere de les causes fonamentals de la pobresa. Aquestes extrapolacions deriven de dades de consum i ingressos recollides per famílies. Normalment no es desglossen per sexe i no indiquen la divisió per sexe d'aquells classificats com a pobres. És a dir, que aquests indicadors no reflecteixen les desigualtats de gènere que hi ha en les famílies. Per tant, un desafiament crucial per documentar i controlar les dimensions de gènere de la pobresa, és desenvolupar indicadors adequats i fiables. Als indicadors actuals s'hi han d'afegir dades específiques per cada sexe i informació recollida en les famílies. Per exemple, les famílies encapçalades per una dona es solen considerar com a una indicació de la pobresa econòmica de les dones a Àfrica. Però hi ha noves dades que indiquen que, el fet que una família estigui encapçalada per una dona, no significa necessàriament que hi hagi un alt nivell de pobresa (ECA, 1998, et. al.). Aparentment, l'estructura del matrimoni (és a dir, si és monògam o polígam), el nivell d'educació de les dones, el control sobre els recursos i la grandària de la família són variables importants per determinar els nivells de pobresa femenina. Això subratlla encara més la importància d'oferir dades classificades per sexe i indicadors que serveixin per formular polítiques, investigar i sensibilitzar, amb l'objectiu d'aconseguir la igualtat de gènere a Àfrica.

Font: ECA, Women's poverty, Insufficient Food Security and Lack of Economic Empowerment (Pobresa entre les dones, insuficient seguretat alimentària i falta de poder econòmic), 1998, p. 7

CAP A UNA TRANSFORMACIÓ DE LES RELACIONS DE GÈNERE A L'ECONOMIA

Per investigar la participació econòmica de les dones a l'economia hem de fer alguna cosa més que identificar les pràctiques discriminatòries en l'ocupació formal, l'agricultura, el treball domèstic i el treball en els sectors informals. Per tal de democratitzar aquestes activitats i posar les bases per a la participació de les dones en altres sectors, cal investigar com es produeixen les relacions de gènere i com s'impedeix que les dones posseeixin, controlin i gestionin els recursos necessaris per a la producció econòmica. Les dones segueixen contribuint de manera important a l'economia, però han de lluitar contra moltes polítiques i estructures, tant noves com velles, que els impedeixen de progressar. A l'agricultura, per exemple, on són majoria, les dones han gestionat des de fa temps els cultius familiars, però no els està permès de posseir la terra o prendre decisions sobre la gestió de la terra pel seu compte. A molts llocs del sud d'Àfrica, els homes emigren a les zones mineres o a les àrees urbanes durant llargs períodes. Llavors, les decisions importants han de ser consultades als homes que es troben lluny, o als parents dels marits. Fins i tot allà on han sorgit mercats informals i les dones sí que po-

den posseir terres, les autoritats locals poden confiscar-les quan vulguin, emparant-se en "la tradició".

A Senegal, per exemple, les dones ara tenen igual accés a les terres que els homes. Però les terres es reparteixen mitjançant consells locals en els quals rarament hi participen dones. Resulta clar que, a menys que les dones participin en igualtat en tots els aspectes de la presa de decisions per a la reforma de la terra, els seus interessos es veuran bloquejats, fins i tot quan s'hagin aprovat lleis que els permetin de posseir terres.

CAPÍTOL 3

LES DONES EN EL PODER I ELS LLOCS DE PRESA DE DECISIONS

Hi ha un gran buit d'informació sobre les dones en el poder i les estructures de presa de decisions. En els darrers trenta anys, la desigualtat entre homes i dones en totes les facetes de la societat ha estat tema de nombroses conferències i encesos debats. A més de les nombroses conferències, tallers i seminaris nacionals i internacionals que han tractat la desigualtat entre els homes i les dones en les estructures de poder i de presa de decisions, les Nacions Unides han celebrat cinc conferències mundials sobre aquest

tema. L'objectiu principal d'aquestes conferències ha estat sol·licitar que els governs i comunitats es comprometin a reduir les desigualtats de gènere. Un informe de Nacions Unides per a la Quarta Conferència sobre les Dones, cele-

brada a Beijing el 1995, posà de manifest que "enlloc com en les estructures de presa de decisions és tan gran la diferència entre la igualtat de gènere teòrica i pràctica" (ONU, 1995). A més a més, la Plataforma manifesta el següent:

"[...] És imprescindible millorar la situació social, econòmica i política de les dones per aconseguir uns governs i unes administracions transparents i responsables, així com un desenvolupament sostenible en totes les àrees de la vida [...]. Si aconseguim la participació igualitària de dones i homes en les estructures de presa de decisions, obtindrem un equilibri que reflecteixi amb més exactitud la composició de la societat. A més, aquesta participació igualitària és necessària per reforçar la democràcia i promoure'n el funcionament adequat. [...] La participació igualitària en la vida política és un aspecte fonamental en el procés general de la millora de la situació de les dones." (Plataforma d'Acció de Beijing, p. 109)

AUGMENTAR LA DE LES DONES PER A MILLORAR LA GOVERNANCE

QUADRE 3: AUGMENTAR EL NOMBRE DE DONES EN ELS PARLAMENTS

Botswana pot ser un exemple interessant de campanyes eficaces per augmentar el nombre de dones en la política. Abans de 1994, la representació màxima de dones en el parlament era del 5%. Una ONG local, Emang Basadi, va fer una intensa campanya per fer créixer la proporció de dones a la política, i la xifra va augmentar fins al 9,1% en les eleccions de 1999. Al maig de 1999, uns mesos abans de les eleccions nacionals, la Unitat de Gènere de la SADC (Comunitat per al Desenvolupament del Sud d'Àfrica) va celebrar una conferència a Gaborone sobre "Dones de la SADC en la política i en el poder: més enllà del 30% el 2005." En aquesta conferència, el president Festus Mogae va advertir que el termini per aconseguir una participació del 30% de dones en la política l'any 2005 havia de respectar-se. A les eleccions que es varen celebrar després, el nombre de dones en els llocs de presa de decisions de la SADC pràcticament va doblar-se, fins a arribar al 17,02%.

Font: Dades de l'ECA sobre governance, 2000.

LA SITUACIÓ EN LA REVISIÓ QUINQUENNAL

TAULA 10. DONES EN ELS PARLaments A DIVERSOS PAÏsos AFRICANS A 1 DE MARç DE 2000

PAÍS I POSICIÓ	NOMBRE TOTAL DE DONES	% DE DONES	PAÍS I POSICIÓ	NOMBRE TOTAL DE DONES	% DE DONES
1. Moçambic	71	28,4	25. Malawi	16	8,29
2. Sud-àfrica	137	28,0	26. Madagascar	12	8,0
3. Seychelles	8	23,5	27. Guinea Bissau	10	8,77
4. Uganda	50	17,85	28. Maurici	5	7,58
5. Rwanda	12	17,14	29. R. Centreafricana	8	7,34
6. Botswana	8	17,02	30. Benin	5	6,02
7. Tanzània	45	16,36	31. Burundi	7	5,98
8. Angola	34	15,45	32. Camerun	10	5,56
9. Eritrea	22	14,67	33. Guinea Equatorial	4	5,0
10. Namíbia	14	14,1	34. Togo	4	4,94
11. Senegal	28	14,0	35. Swazilàndia	6	4,20
12. Zimbabwe	21	14,0	36. Algèria	20	3,8
13. Malí	18	12,24	37. Kenya	8	3,57
14. Congo	9	12,0	38. Nigèria	15	3,2
15. Tunísia	21	11,54	39. Txad	3	2,4
16. Cap Verd	8	11,11	40. Mauritània	3	2,2
17. Libèria	10	11,1	41. Gàmbia	1	2,04
18. Zàmbia	16	10,13	42. Egipte	9	1,98
19. Lesotho	12	10,7	43. Etiòpia	11	1,7
20. Burkina Faso	30	10,4	44. Níger	1	1,2
21. Ghana	18	9,0	45. Marroc	4	0,67
22. Gabon	20	9,5	46. Djibuti	0	0
23. São Tomé i Pr.	5	9,09	47. Líbia	0	0
24. Guinea	10	8,77	TOTAL	809	9,0

Font: IPU, 2000, Ginebra

Val la pena destacar que segons les investigacions no hi ha una relació entre l'educació de les dones, la riquesa i els nivells de representació en la política i el poder. Per exemple, Moçambic, un dels països més pobres del món i amb un dels nivells més alts d'analfabetisme, té el major percentatge de dones al parlament. A la inversa, Maurici, un dels països més desenvolupats de la regió, té un dels percentatges més baixos. Ni Líbia ni Djibuti es troben entre els països més pobres d'aquesta àrea: cap dels dos països tenen dones als seus parlaments. A

més, a Djibuti hi ha tan sols un 1,7% de dones en el govern, totes elles per sota del nivell ministerial (UNPD, 1996, p. 157).

EL PROBLEMA DE LA REPRESENTACIÓ

El procés de democratització promet que hi haurà una representació femenina major en les àrees de presa de decisions, i això servirà d'important estratègia per a la millora de la igualtat de gènere. En la majoria de països la representació igualitària (és a dir, la representació quant a nombres) es veu obsta-

TAULA 11. DONES EN ELS PARLaments A LES GRANS REGIONS DEL MÓN - MARç DE 2000

	CAMBRA ÚNICA/ BAIXA	CAMBRA ALTA	TOTAL
Països nòrdics	38,9%		38,9%
Europa (amb els països nòrdics)	15,8%	13,1%	15,3%
Amèrica	15,4%	14,8%	15,3%
Àsia	14,7%	11,8%	14,4%
Europa (sense els països nòrdics)	13,6%	13,1%	13,5%
Àfrica subsahariana	11,3%	13,6%	11,5%
Pacífic	11,3%	25,4%	13,3%
Països àrabs	3,6%	2,5%	3,4%

Font: IPU, 2000

QUADRE 4: TRADUIR ELS SOMNIS EN REALITAT

“Continua havent-hi l’esperança que si podem sensibilitzar tothom i fer-los veure la veritable situació actual, i si podem fer-los participar en el somni d’un futur millor a través d’una perspectiva de gènere, la resposta que obtindrem serà automàtica i contundent. Aquesta esperança no s’ha fet realitat fins al punt esperat, malgrat les nombroses conferències, reunions, deliberacions i plataformes d’acció. Està clar que es parla molt i es fan moltes activitats sobre el terreny, però hi ha molt poc progrés visible i verificable de manera objectiva, sobretot en les intractables àrees de les actituds, els comportaments i els valors.” (ECA, 1998). El desafiament és aconseguir un compromís polític al més alt nivell per transformar les estructures que perpetuen l’exclusió de les dones del poder i la presa de decisions. Aquesta transformació ha d’incloure les institucions més fonamentals de la societat.

Font: Dades de l’ECA, 1998.

culitzada per la situació socioeconòmica de les dones. Sovint la falta d’educació, la pobresa i la falta de temps impedeixen que les dones participin a les eleccions. Els doblers, per exemple, segueixen sent un gran obstacle per a les dones que volen un càrrec polític. Això és el que va emfatitzar recentment Kibibi, que presideix en comitè format pels diversos partits polítics de Tanzània establert per ajudar políticament les dones. Per presentar-se a les eleccions, els candidats han de pagar una taxa, diferent per cada partit. Per altra banda, en alguns països les indicacions del govern sobre qui és major d’edat i qui no podrien ser un pro-

blema. Si es considera que les dones són menors dependents dels seus familiars homes, sistemàticament se’ls nega l’accés a sistemes de producció molt necessaris. En alguns països les dones han d’obtenir un permís dels seus familiars homes per poder votar.

Sense plens drets com a ciutadanes és impossible que hi hagi una representació adequada de dones i molt menys que es comparteixi el poder de manera equilibrada. Aquesta qüestió va ser també presentada pels negres i les dones durant el règim de l’apartheid a Sud-àfrica. El dret de vot i una situació socioeconòmica millor són condi-

cions necessàries però no suficients per resoldre el problema del baix nombre de dones.

AUGMENTAR LA PARTICIPACIÓ MITJANÇANT LES QUOTES I LA DISCRIMINACIÓ POSITIVA

Les quotes i la discriminació positiva, si s’apliquen adequadament, poden fer que augmenti la participació de les dones i la seva representació en les estructures de poder i de presa de decisions. De fet, donada l’extensa resistència a la participació de les dones, sembla bastant raonable assumir que l’única manera de solucionar aquest problema ràpidament és mitjançant quotes i discriminació positiva. És important especificar clarament quin tipus de representació permeten les polítiques de discriminació positiva. La representació segueix sent un concepte qüestionat. Mentre algunes dones dedicades a la política es concentren a representar les dones, altres no tenen aquesta intenció. El problema de les diferències de gènere dona pas al de les diferències socials entre dones.

Les dades suggereixen que, a més de la discriminació positiva, un altre factor que també influeix en les possibilitats que té una dona de guanyar un escó al parlament és el

sistema electoral emprat. La fórmula “el guanyador s’ho enduu tot” vol dir que es tria només un candidat per cada districte electoral. Amb els sistemes de representació proporcional en canvi, els electors voten un partit, no una sola persona. Llavors es reparteixen els escons segons el percentatge de vots rebuts. Amb aquest sistema els partits pretenen anar omplint els escons. Les dones obtenen millors resultats amb el sistema de representació proporcional, però no sempre (Staudt, 1998). S’ha de convèncer els partits perquè incloguin dones en les seves llistes, encara que això es pot fer mitjançant la discriminació positiva.

CANVIAR LES RELACIONS DE GÈNERE PER AUGMENTAR LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES

Canviar les relacions domèstiques és essencial, perquè gran part de les creences i actituds fonamentals es formen a la llar. Si comencem per les famílies, ens hem de concentrar en la manera com les diferències de sexe es transformen en relacions de gènere i causen la marginació de les dones. Cal una transformació en la posició social de les dones a la llar, de manera que “diferent” no vulgui dir necessàriament “inferior”, “la democràcia a la llar és un requisit pre-

vi per a la democràcia fora de la llar" (Phillips, 1990). Però la democràcia a la llar es veu obstaculitzada per diverses pràctiques que són expressions de la desigualtat de gènere. Aquestes pràctiques varien segons les cultures. En cada cultura s'han d'analitzar quines pràctiques específiques (preu de la núvia, mutilació genital femenina) perjudiquen les dones i com ho fan. Són elements d'un sistema més gran que ha de ser eliminat. Si mirem els ingressos domèstics, hi ha estudis a Camerun, Kenya, Sud-àfrica i Malawi que demostren que les dones solen emprar els seus ingressos i altres recursos en les necessitats col·lectives de la família. Els homes tenen tendència a quedar-se amb gran part dels seus ingressos per a despeses personals. Aquest desequilibri i la relativa pobresa que crea redueixen la capacitat de les dones de negociar en les decisions de la família.

EL PAPER DE LES ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS (ONG)

Fora de les estructures polítiques formals, hi ha altres vies de participació com ara els moviments socials, els grups civils i les organitzacions no governamentals. Més enllà de les institucions estatals, es considera que les pràctiques de-

mocràtiques desenvolupen la societat civil allà on operen les protestes, els moviments socials i les ONG. L'atenció s'ha dirigit cap a la societat civil com a un lloc on la ciutadania du a terme activitats transformadores (Hassim, 1999). Les associacions civils no són noves a Àfrica. Ja existien en l'era precolonial, però varen créixer després de la independència, en gran mesura perquè, segons Ihonvbere, els estats corruptes s'havien convertit en irrellevants per al benestar de la població (Ihonvbere, 1994). Ara l'atenció es concentra en les ONG locals i estrangeres i la seva promesa de dur a terme quatre tasques: donar poder, educar, defensar i funcionar com a observadors. Malauradament, si no es té cura, les ONG poden resultar no ser la panacea per a la democratització. Moltes només cobreixen les necessitats de supervivència de les comunitats i ofereixen els serveis que els governs han descuidat. A principi dels noranta, el 25% de l'ajuda estrangera oficial a Uganda va ser proveïda per ONG. El 45% dels hospitals de Tanzània i el 35% de les consultes externes de Ghana foren gestionats per ONG. Per altra banda, els governs són cada vegada més intolerants amb les funcions de defensa i observació de les ONG.

TRANSFORMACIONS EN EL FRONT POLÍTIC

Si es té interès en la participació de les dones a la política, cal concentrar-se en diversos aspectes importants. Un problema és avaluar la millor manera de fer augmentar el nombre de dones en tots els nivells de govern, des dels ajuntaments o consells locals fins al parlament. Un altre aspecte és assegurar que les dones no es queden fora dels nous processos polítics que ara sorgeixen, per exemple, quant als conflictes. Això és especialment necessari si es té en compte que les dones es veuen arrasadorament més afectades pels conflictes que

s'estenen per Àfrica. En altres paraules, amb conflictes cada vegada més violents dins de països i entre països, és un fet reconegut que la guerra i els desordres civils tenen components de gènere. S'ha de resoldre la gran falta de representació femenina en tots els nivells de les negociacions de pau.

La resolució de conflictes i el manteniment de la pau s'han convertit en àrees importants on es prenen decisions que tenen un profund impacte sobre milions de persones. El paper que poden fer les dones en aquestes àrees s'està reconeixent, i les dones africanes exigeixen que es faci sentir la seva veu, especial-

ment ara que Àfrica té la intenció d'estar al front de la resolució dels seus propis conflictes, a diferència d'allò que ha ocorregut en un pasat recent. Cal que es doni formació a dones en tots els nivells, des d'educació i programes de formació en conflictes no violents, fins al manteniment, construcció i reconstrucció de la pau. S'ha argumentat que les dones emprenen models diferents als dels homes per construir la pau, incloent models familiars en contraposició a models competitiu i militars. Es necessiten dades sobre l'experiència i les posicions de les dones que han rebut formació en programes com els duts a terme per el Centre africà per a la resolució constructiva de conflictes, a Sudan. Aquesta informació és important per indicar quin impacte transformatiu, si és que n'hi ha, tenen els diferents estils de resolució de conflictes en les comunitats i sota quines condicions són útils aquests mètodes.

CAPÍTOL 4

CONCLUSIONS

Per poder entendre la relativa exclusió de les dones dels sectors clau de l'economia, calen estadístiques classificades per sexe. Aquestes estadístiques són impres-

cindibles per elaborar plans estratègics i per assignar els recursos de manera equitativa. En els tres sectors analitzats en aquest informe, les estadístiques classificades per sexe són molt limitades quant a àmbit i quant a actualitat. Per exemple, les dades sobre educació indiquen que la crisi econòmica sens precedents de les passades dues dècades i mitja ha deixat el sector en un estat de degradació. Les conseqüències de la crisi han estat més importants per a les nines que per als nins, i això ha causat unes taxes d'abandonament i repetició més altes per a les nines, cosa que finalment, afecta el seu accés a l'ensenyament superior. Per altra banda, l'informe indica que malgrat la crisi econòmica, alguns països han aconseguit resultats significatius a l'hora de reduir les diferències de gènere en l'ensenyament. Això potser demostra com és d'important la voluntat política per fomentar les qüestions de gènere. Sense polítiques basades en dades fiables que continguin informació de gènere, augmentar l'accés de les nines i les dones a l'educació serà una tasca molt més difícil d'aconseguir. Hi ha una sèrie de qüestions sobre la relativa exclusió femenina de l'educació que demanda dades més completes i detallades: quins fac-

tors determinen l'èxit d'algunes polítiques de gènere, com les polítiques que aposten per compartir despeses poden intensificar l'exclusió, la concentració de les dones en els sectors no científics, i d'altres qüestions semblants.

En el sector econòmic, les contribucions de les dones segueixen sense tenir-se en compte. Fins i tot en el sector agrícola, on les dones són les productores clau d'aliments, els encarregats de fer polítiques (amb una orientació clarament masculina) ignoren les importants contribucions de les dones i no les consideren apropiades per incloure-les en els Sistemes de Comptabilitat Nacionals (SCN). Aquest informe proposa que s'utilitzi una orientació metodològica i conceptual diferent, capaç d'incloure les relacions domèstiques específiques de l'economia rural africana. També es necessiten dades classificades per sexe per formular polítiques i programes eficaços destinats a les dones del sector agrícola i del sector informal. Les dades classificades per sexe obtingudes per les mateixes dones també són importants per saber a quines àrees les dones es troben amb més desavantatges respecte als homes. Fa temps que es sap que la terra i els

crèdits són els dos factors més importants que limiten la participació de les dones a l'economia. El problema de l'accés a la terra per part de les dones continua sense resoldre's, i està relacionat amb la constant inseguretats alimentària que caracteritza algunes zones d'Àfrica. La càrrega de tenir cura dels familiars afectats pel HIV / SIDA, probablement afectarà la participació de les dones a l'economia, causarà absentisme i inestabilitat emocional, que en darrer terme causaran acomiadaments. Calen anàlisis amb informació classificada per sexe per formular polítiques i per intervenir millor en aquestes i d'altres àrees.

L'accés de les dones al poder i a les estructures de presa de decisions a Àfrica és molt lent. En especial, hi ha molt poques dones en els nivells més alts de les estructures de presa de decisions. Es sap que els factors socioculturals i econòmics són importants a l'hora d'excloure les dones del poder i de les estructures de presa de decisions, però l'informe indica que és molt necessari oferir informació sobre per què en algunes societats les dones han avançat significativament, i en d'altres no. Com poden les dones que han accedit al poder ajudar altres dones perquè rompin

aquestes barreres? Per què alguns països reaccionen bé davant els sistemes de quotes i discriminació positiva i d'altres no?.

Quin camí s'ha de seguir a partir d'ara? En primer lloc, s'han de resoldre immediatament aquests buits que existeixen en les dades estadístiques en general i en les dades sobre dones en particular.

Per altra banda, els encarregats de fer, planejar i programar polítiques han de tenir la intenció de cercar bones dades classificades per sexe que facilitin la seva tasca d'accelerar l'aplicació de les Plataformes d'Acció en les dotze àrees clau. A més, cal que els països instaurin urgentment mecanismes per recollir, analitzar i disseminar dades classificades per sexe i per assegurar-ne la utilització. Aquestes

dades han de ser de bona qualitat, exactes, actualitzades, rellevants, completes, adequades i han d'estar disponibles per a aquells que les necessitin en un format apropiat i en el moment convenient. També es recomana que els instituts nacionals d'estadística, les institucions de recerca, les agències de cooperació i els socis regionals i internacionals participin i promoguin l'harmonització de dades. Respecte a això, és imprescindible que els organismes encarregats de recollir dades a cada país treballin coordinats, per així gestionar les dades adequadament.

GOVERN DE LES ILLES BALEARS

Conselleria de Benestar Social

Direcció General de Cooperació